

Original Article

Components of the New Approach to the Role of the Judge of Execution of Criminal Sentences

Mohammad Mahdi Saghian¹, Marefat Najafi²

ABSTRACT

Punishment and its execution have consistently stood as some of the most complex and controversial aspects of criminal justice throughout the evolution of criminal law. From early legal systems to modern frameworks, the enforcement of penalties has always raised numerous philosophical, legal, and practical questions. In contemporary criminal law, punishment is not merely a final outcome of the judicial process but is recognized as one of the most critical phases in the broader criminal justice system. It is no longer seen as a purely administrative follow-up after the sentencing, but as an integral part of the criminal proceedings. In practice, the implementation phase represents the point at which the coordinated efforts of various components of the criminal justice system—including law enforcement, judiciary, correctional institutions, and other actors—converge to enforce the punishment on the convicted individual. This stage not only involves the execution of a court order but also reflects broader societal objectives, including deterrence, retribution, rehabilitation, and the protection of public interests. Moreover, the execution stage directly affects the rights and dignity of the convict as well as the interests of victims and society. Given this importance, the execution of criminal sentences has increasingly become a focus of scholarly debate and legislative reform. Modern trends emphasize that this phase should not be purely mechanical or punitive; rather, it must be humane, individualized, and oriented toward the long-term goals of social reintegration. The humanization of punishment is a growing theme in comparative criminal law, highlighting that punishment serves its purpose best when it contributes to preventing reoffending and restoring social order, not merely causing suffering and social exclusion. Some advanced legal systems, such as that of France, have introduced significant structural reforms to elevate the execution phase to a judicial process. In this model, the “Sentence Enforcement Judge” is not merely an executive authority, but a judicial authority with real powers. This judge can interpret, modify, or adapt the sentence execution according to the individual circumstances of the convict, progress in rehabilitation programs, and the requirements of justice and proportionality of the sentence. A notable feature of the French system is the authority granted to the sentence enforcement judge to adjust certain aspects of a punishment without returning the matter to the sentencing court. This approach reflects a recognition that sentencing should not be static or identical for everyone; rather, it should be flexible and responsive to the individual situation of the convict and the needs of public safety. In practice, such discretion allows for conditional release, sentence modification, and the use of alternatives to imprisonment in appropriate circumstances. The model also relies on the principles of restorative justice, which aim to repair the harm caused by the crime and

How to Cite: Saghian, Mohammad Mahdi, Najafi, Marefat, "Components of the New Approach to the Role of the Judge of Execution of Criminal Sentences", Legal Research, Vol. 28, No. 111, 2025, pp:143-158.

DOI: <https://doi.org/10.48308/jlr.2024.230291.2430>

Received: 17/01/2023-Accepted: 26/11/2024

1. Assistant Professor, Faculty of Law & Political Science, University of Tehran, Tehran, Iran

2. Phd Candidate, Faculty of Law, Theology & Political Science, Islamic Azad University: Qeshm Branch, Qeshm, Iran

Corresponding Author Email: marefatnajafi@yahoo.com

Copyright: © 2025 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

reintegrate the offender into society. By placing the judge at the center of the sentence enforcement phase, the process of sentencing goes beyond mere administrative formalities and aligns with the principles of fairness, humanity, and individualization of punishment. Rehabilitation programs, vocational training, and psychological counseling often become central components of the sentence, and the sentencing judge oversees these elements to ensure that they are in the best interests of both the convict and society. By contrast, in many other legal systems, including Iran, the execution phase is largely administrative in nature. Although the responsible official may hold the title "Judge of Sentence Enforcement," the role is often limited to overseeing formal and administrative aspects of the execution of sentences. Independent judicial discretions is minimal, and decisions rarely adapt to the evolving conditions of the offender or society. As a result the system relies too much on formality and formalism, and opportunities for rehabilitation and reintegration are not fully realized. These limitations pose significant challenges. Without meaningful judicial oversight, the execution of sentences may fail to account for individual differences among offenders, and opportunities for parole, suspension, or alternatives to incarceration will not be used effectively. Modern criminal justice theories increasingly support the idea that effective sentence enforcement requires trained, empowered judges who can respond to real-world complexities rather than apply rigid rules mechanically. Scholars and reform advocates have suggested several measures for improvement. First, specialized and ongoing training should be provided to sentence enforcement judges, focusing on psychology, criminology, and restorative justice principles. Second, the law should expand their powers to make decisions tailored to the individual circumstances of the convicted person. Third, the justice system should actively support rehabilitation programs, community sanctions, and alternatives to incarceration in safe conditions. In summary, the execution of criminal punishments is far more than the mechanical fulfillment of a court ruling. It represents the stage where justice is either completed or undermined, depending on how thoughtfully and fairly it is conducted. Legal systems that treat this phase as a core judicial process—rather than a mere administrative duty—are more likely to achieve the deeper goals of criminal justice. By granting real judicial powers, promoting individualization of punishments, and integrating rehabilitation programs, the criminal justice system can serve both the interests of society and the convicted individual, and bring punishment to its true purpose: justice, restoration, and sustainable social stability.

KeyWords: Judge of Execution of Criminal Sentences, Supervision, Assistant Prosecutor of Execution of Sentences, Execution of Punishment

مؤلفه‌های رویکرد نوین به جایگاه قاضی اجرای احکام کیفری

محمد مهدی ساقیان^۱، معرفت نجفی^۲

چکیده

کیفر و اجرای آن همواره از چالش‌برانگیزترین موضوعات عرصه عدالت کیفری در طول تاریخ حقوق کیفری محسوب می‌شوند. امری که در دوره مدرن حقوق کیفری نیز به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مراحل فرایند کیفری و جزوی از مفهوم دادرسی کیفری تلقی می‌شود؛ به‌گونه‌ای که در عمل مرحله‌ای است که منجر به تلافی تلاش‌های کنشگران نظام عدالت کیفری در محکوم کردن شخص مستحق محکومیت و اجرای کیفری است که اهداف برجسته‌ای چون بازدارندگی، اصلاح و بازپروری را در کنار تأمین منافع جامعه و قربانی جرم دنبال می‌کند. بر این اساس، حساسیت‌های مرحله اجرای احکام کیفری و بایسته‌های مربوط به اشخاص درگیر در این مرحله سبب شده تا توجه‌های زیادی در این زمینه در پهنه نظام‌های حقوق کیفری کشورهای گوناگون ایجاد شود. در این راستا، در برخی کشورها همچون فرانسه، با تلقی مرحله اجرای احکام کیفری به‌عنوان یکی از مراحل قضایی دادرسی و قاضی محسوب شدن مجری احکام، اقدام به واگذاری برخی اختیارات قضایی همچون امکان تعدیل کیفرهای تعیین‌شده در مرحله دادرسی را بدون ارجاع به دادگاه صادرکننده حکم فراهم کرده‌اند. امری که در عمل موجب ایجاد شأن قضایی برای قاضی اجرای احکام در برخی موارد قانونی شده است. این درحالی است که در پهنه نظام دادرسی کیفری در ایران، هرچند با تصویب قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ و به‌موجب ماده ۴۸۹ آن، نهاد قاضی اجرای احکام کیفری به‌عنوان یک مقام قضایی نسبتاً مستقل مورد شناسایی قرار گرفته است، قاضی اجرا از شأن قضایوتی به‌دور بوده و پررنگ بودن جنبه اجرایی و نظارتی منجر به اداری شدن شأن مقامات قضایی در این حوزه شده است. باوجود این، به‌نظر می‌رسد تلاش برای شکل‌دهی به شأن قضایی قضات اجرای احکام در متناسب‌سازی و شخصی‌سازی مجازات‌ها مؤثر باشد و بتواند گامی مطلوبی را در راستای تحقق اهداف نظام عدالت کیفری ایجاد کند.

کلید واژگان: قاضی اجرای احکام کیفری، نظارت، دادیار اجرای احکام، اجرای کیفر.

استناد به این مقاله: ساقیان، محمد مهدی، نجفی، معرفت، «مؤلفه‌های رویکرد نوین به جایگاه قاضی اجرای احکام کیفری»، فصلنامه تحقیقات حقوقی، دوره ۲۸، شماره ۱۱۱، مهر ۱۴۰۴، صص: ۱۴۳-۱۵۸.

DOI: <https://doi.org/10.48308/jlr.2024.230291.2430>

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۰/۲۷ - تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۹/۰۶

۱. استادیار، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران
 ۲. دانشجوی دکتری، دانشکده حقوق، الهیات و علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی: واحد قشم، قشم، ایران
- ایمیل نویسنده مسئول: marefatnajafi@yahoo.com

Copyright: © 2025 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

مقدمه

به‌طور سنتی بازدارندگی به‌عنوان یکی از اهداف اصلی کیفر محسوب می‌شود که در دو سطح عام و خاص مورد بررسی قرار گرفته است. بُعد خاص بازدارندگی با استفاده از اصولی چون فردی کردن تعیین کیفر و ایجاد تناسب میان ترتیبات اجرای احکام کیفری با وضعیت خاص محکوم، به‌عنوان جلوه بارزی از قضایی شدن مرحله اجرای احکام بر پهنه نظام‌های دادرسی کیفری مطرح است. اجرای احکام به‌معنای اجرای حکم دادگاه و در پاره‌ای از موارد به‌معنای اجرای رأی دادگاه است.^۱ بنابر یک تعریف، به مجموعه اعمالی که به‌منظور به مرحله عمل درآوردن حکم دادگاه انجام می‌گیرد، اجرای احکام اطلاق می‌شود.^۲ اجرای احکام و دستورات مراجع قضایی همواره به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مرحله دادرسی کیفری مطرح بوده است؛ چراکه فقدان پشتوانه اجرایی، آرای مراجع را فاقد اعتبار می‌کند. در حقیقت محکوم‌له در مرحله اجرای رأی است که طعم شیرین احقاق حق خود را می‌چشد و محکوم‌علیه نیز متوجه می‌شود که زیر پا گذاردن حقوق دیگران بدون مجازات نخواهد ماند.^۳

در این خصوص، برخی نظام‌های دادرسی کیفری در چارچوب قوانین آیین دادرسی کیفری با ترسیم جایگاهی ویژه برای قاضی اجرای احکام کیفری درصددند تا با اتخاذ این رویکرد پیشرو، به کارآمدی هرچه بیشتر مرحله اجرای احکام کیفری در تحقق اهداف شناخته‌شده کیفر دست یابند. در نظام حقوقی فرانسه با تأکیداتی که بر جایگاه قاضی اجرای احکام کیفری در اوایل قرن بیستم می‌شد،^۴ قاضی اجرای احکام کیفری از نیمه قرن بیستم میلادی به‌تدریج بروز پیدا کرد.^۵ این امر از آنجا نشئت می‌گرفت که مرحله تعیین و اجرای کیفر در این کشور از جایگاه ویژه‌ای برخوردار بوده است. دیدگاهی که خود دارای زمینه‌های تاریخی در حقوق روم است. در واقع، نظام کیفری فرانسه ایده به‌کارگیری قضات در امر نظارت و بازدید از زندان‌ها را از حقوق روم اقتباس کرده است.^۶ در این راستا، کمیته اجرای احکام کیفری به‌موجب ماده ۱-۴۵۱ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه از سال ۱۹۸۹ میلادی رویکرد نوینی را مطرح کرد و در عمل تبدیل به مرجع عالی رسیدگی به اعتراضات مربوط به تصمیمات کیفری شد. باوجود این، در حال حاضر حوزه اختیارات قاضی اجرای احکام کیفری در فرانسه افزایش یافته و به‌موجب ماده ۱-۷۱۲ قانون آیین دادرسی این کشور قاضی اجرای مجازات در مرحله اجرای کیفر در موارد قانونی اقدام به تصمیم‌گیری می‌کند. براساس ماده مذکور، قاضی اجرای کیفر در شرایط مصرح قانونی، اقدام به تعیین شیوه‌های اجرای کیفرهای سالب آزادی یا برخی کیفرهای محدودکننده آزادی و هدایت و نظارت بر شرایط اجرای آنها می‌کند. ازاین‌رو می‌توان قاضی اجرای احکام کیفری را دارنده نقش بسیار مهم در تحقق

۱. جعفری لنگرودی، محمد جعفر، **مبسوط در ترمینولوژی حقوق**، تهران: گنج دانش، چاپ ششم، ۱۳۹۱، ص ۱۵۰.

۲. بهرامی، بهرام، **آیین دادرسی مدنی**، تهران: نگاه بینه، چاپ ششم، ۱۳۸۲، ص ۳۴۷.

۳. مدنی کرمانی، عارفه، **اجرای احکام مدنی**، تهران: مجد، چاپ اول، ۱۳۸۵، ص ۱۳. برخی مرحله اجرای احکام کیفری را به دوران مصرف دارو تشبیه کرده‌اند. بیمار به پزشک مراجعه می‌کند، نسخه پزشک معالج را می‌گیرد و راه درمان را می‌شناسد. ازاین‌رو، ضروری است تا به توصیه پزشک عمل کند و داروهای لازم را مصرف نماید. امری که شبیه به مرحله اجرای احکام کیفری است: آخوندی، محمود، **آیین دادرسی کیفری**، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، چاپ هشتم، ۱۳۹۵، ص ۱۴؛ خالقی، علی، **آیین دادرسی کیفری**، جلد ۱، تهران: شهر دانش، چاپ چهل و پنجم، ۱۴۰۱، ص ۴۸۴.

۴. در چهارمین کنگره حقوق جزا که در سال ۱۹۳۷ میلادی در پاریس تشکیل شد، بر اهمیت نقش قاضی در اجرای کیفر و اقدامات تأمینی و تربیتی تأکید شد. رفاهی، سیدعلی اصغر، «وظایف و اختیارات قاضی اجرای احکام در حقوق فرانسه و مقایسه آن با حقوق ایران»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، **دانشگاه تهران، مجتمع آموزشی عالی قم**، ۱۳۸۲، ص ۲.

۵. بولک، برنار، **کیفرشناسی**، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، تهران: مجد، چاپ هفتم، ۱۳۸۶، ص ۱۳۳.

۶. Plawski, S. *Droit penitentiaire*, Lille: Presses University du Septentrion, 1997, P 278.

متناسب سازی و فردی سازی کیفر دانست. این درحالی است که در نظام دادرسی کیفری ایران تا پیش از قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲، این دادیار اجرای احکام بود که به عنوان معاون دادستان تحت نظارت و ریاست وی به اجرای احکام کیفری مبادرت می ورزید. از این رو، نهاد اجرای احکام و قاضی اجرای احکام مستقلاً در نظام دادرسی کیفری ایران مورد شناسایی قرار نگرفته بود.^۱ با این حال، با تصویب قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ و به موجب ماده ۴۸۹ آن و نیز برخی موارد قانون مجازات اسلامی، نهاد قاضی اجرای احکام کیفری به عنوان یک مقام قضایی نسبتاً مستقل مورد شناسایی قانون گذار قرار گرفته است.

براین اساس، با وجود تحولات قانونی صورت گرفته و ضرورت ایجاد نهاد قاضی اجرای احکام کیفری آنچه اهمیت دارد، این است که بررسی شود این نهاد در راستای اصل قضایی شدن اجرای احکام کیفری برای تحقق اصول بنیادینی چون اصل فردی کردن کیفر تا چه حدی موفق بوده و به منظور تقویت، نیازمند برخورداری از چه بایسته هایی است. براین اساس، در نوشتار حاضر با رویکردی تحلیلی-توصیفی و نگاهی به نظام دادرسی کیفری کشور فرانسه، به بررسی ابعاد گوناگون این موضوع، از رهگذر نیاز به اتخاذ رویکردی نوین پیرامون آن پرداخته خواهد شد. در این راستا، ضرورت دارد تا مؤلفه های رویکرد نوین به قاضی اجرای احکام کیفری مورد تحلیل و بررسی قرار گیرد. از این رو، پژوهش حاضر در سه قسمت به بررسی این مؤلفه ها، یعنی استقلال ساختاری، استقلال قضایی و قضایی محسوب شدن تصمیمات، خواهد پرداخت.

۱. استقلال ساختاری

زمانی می توان از قضایی شدن مرحله اجرای احکام کیفری سخن گفت که در گام نخست قاضی اجرای احکام کیفری از جایگاه مستقلی در پهنه نظام دادرسی کیفری برخوردار باشد.^۲ این امر با توجه به کارکردهای نوینی که برای این نهاد قائل شده اند، امری اجتنابناپذیر به نظر می رسد. برای نمونه قاضی اجرای احکام کیفری در فرانسه در حوزه صلاحیت خود از اختیار تخفیف کیفر نسبت به اشخاص زندانی، تعلیق و تقسیم کیفر، اشتغال در فعالیت های خارج از زندان، استقرار تحت نظارت الکترونیک، نظام نیمه آزادی، اجازه مرخصی، اجازه خروج تحت الحفظ و آزادی مشروط مطابق مواد ۷۲۱، ۷۲۱-۱، ۷۲۹-۱، ۷۲۰-۱، ۷۲۳، ۷۲۳-۷، ۷۲۳-۳، ۷۲۳-۶ و ۷۲۹ قانون آیین دادرسی کیفری برخوردار است. امری که گستردگی طیف آن ارتباط معناداری با جایگاه این قاضی در نظام دادرسی کیفری دارد. در این نظام، قاضی اجرای احکام به عنوان یک قاضی نشسته در دادگاه شهرستان مشغول به خدمت است. این قضات پس از اعلام نظر توسط شورای عالی صاحب منصبان قضایی از سوی آیین نامه ای خاص تعیین می شوند، خاتمه فعالیت این قضات توسط همین شورا صورت می پذیرد و در صورت منع یک قاضی اجرای احکام کیفری به صورت موقت از اجرای وظایف، قاضی جانشین او توسط رئیس دادگاه شهرستان تعیین می شود.^۳

۱. در فاصله زمانی احیای دادرسی و تا زمان اجرایی شدن قانون آیین دادرسی کیفری مصوب سال ۹۲ و اصلاحی آن مصوب ۹۴ قضات اجرای احکام براساس قانون آیین دادرسی سال ۱۳۷۸ انجام وظیفه می نمودند. وظایف آنان و اجرای احکام دادگاه ها نیز براساس مواد ۲۸۱ و ۲۸۲ قانون آیین دادرسی دادگاه های عمومی و انقلاب در امور کیفری سال ۷۸ انجام می شد. اجرای احکام در هر حال تحت نظارت مستقیم دادگاه صادرکننده حکم اولیه انجام می شد. این امر سبب می شد تا قسمت زیادی از وقت دادگاه ها، که رسالت مهم آنها رسیدگی عادلانه و صدور حکم است، درگیر جریان اجرای حکم بوده و قضات اجرای حکم جزئی ترین موضوعات را از قاضی دادگاه استعلام و این موضوع به صورت جدی در روند رسیدگی دادگاه اختلال ایجاد می کرد. امری که سبب شد که نقش این قضات مجری بیشتر به امور اداری شبیه باشد تا امور قضایی.

۲. گلدوست جویباری، رجب، **آیین دادرسی کیفری**، تهران: جنگل، چاپ شانزدهم، ۱۴۰۱، ص ۱۳۵.

۳. بولک، پیشین، ص ۱۳۵.

در این ساختار، قاضی اجرای احکام کیفری اقدام به تعیین شیوه و چگونگی اجرای مجازات در خصوص هر محکومی می‌کند و با کسب نظر کمیسیون اعمال مجازات‌ها، با توجه به وضعیت محکوم، مجازات را نسبت به او اعمال می‌کند. این درحالی است که جایگاه قاضی اجرای احکام کیفری در ایران باوجود تلاش‌هایی که برای استقلال آن شده، همچنان محل مناقشه است. به‌موجب مواد ۴۸۴ و ۴۸۵ قانون آیین دادرسی کیفری، قاضی اجرای احکام زیرمجموعه نهاد معاونت اجرای احکام کیفری است و این نهاد نیز زیر نظر دادستان به‌عنوان بالاترین مقام دادرسی عمل می‌کند. افزون‌بر موارد مذکور، یکی از مهم‌ترین شاخصه‌های استقلال ساختاری قاضی اجرای احکام در تعامل این نهاد با کنشگران مهم نظام دادرسی کیفری تعریف می‌شود. براین اساس، شیوه تعامل قاضی اجرای احکام کیفری با سه دسته از کنشگران مهمی که در تعامل مستقیم با آنها قرار دارد، یعنی دادستان، ضابط و سازمان زندان‌ها، مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۱.۱. ارتباط نهاد مجری حکم با دادستان

دادستان که در حوزه قضایی هر شهرستان ریاست دادرسی را برعهده دارد، مدعی‌العموم و نماینده جامعه به حساب می‌آید و در مواردی که حفظ حقوق عمومی و مصالح جامعه اقتضا می‌کند، به نمایندگی از جامعه اقامه دعوا کرده، تعقیب را آغاز می‌کند.^۱ در ایران فرایند اجرای مجازات نیز جزو وظایف دادستان است. ریاست و نظارت بر نهاد معاونت اجرای احکام کیفری برعهده دادستان است. در واقع، نهاد مزبور زیرمجموعه دادستانی محسوب می‌شود.^۲ باین‌حال، به‌جز این ارتباط ساختاری، تعامل خاصی میان اجرای احکام و دادستانی وجود ندارد. در برخی موارد نیز دادستان و قاضی اجرای احکام کیفری از وظایف مشابهی برخوردارند. برای نمونه، مطابق ماده ۴۶ قانون مجازات اسلامی بدون آنکه قانون‌گذار ترتیب یا اولویت خاصی مقرر کند، چنین بیان کرده است که دادستان یا قاضی اجرای احکام کیفری نیز پس از اجرای یک‌سوم مجازات می‌توانند از دادگاه صادرکننده حکم قطعی، تقاضای تعلیق کنند. مشابه همین امر در ماده ۵۸ قانون مزبور آمده است. مطابق این ماده دادستان یا قاضی اجرای احکام می‌توانند پیشنهاد آزادی مشروط را به دادگاه صادرکننده حکم ارائه دهند. در مقابل، در نظام دادرسی کیفری فرانسه، در موارد مشابه با موارد فوق، استقلال عمل وجود ندارد. به‌گونه‌ای که مطابق ماده ۶-۷۱۲ قانون آیین دادرسی کیفری این کشور آرای راجع به زندان باز، تقسیط و تعلیق مجازات‌ها، استقرار تحت نظارت الکترونیکی و آزادی مشروط، در پایان مذاکره توافقی ارائه می‌گشود که ازجمله اعضای مذاکره مذکور، دادستان و قاضی اجرای احکام کیفری است. در صورتی این موارد بدون مذاکره توافقی اعطا می‌شود

۱. مصدق، محمد، *آیین دادرسی کیفری*، تهران: جنگل، چاپ پنجم، ۱۳۹۴، ص ۷۸؛ آشوری، محمد، *آیین دادرسی کیفری*، جلد ۱، تهران: سمت، ۱۳۹۷، ص ۵۱.

۲. دادرسی که یک نهاد اصیل حقوق قضایی فرانسه است، در بسیاری از کشورهای جهان وجود دارد. به‌گونه‌ای که می‌توان گفت امروزه اکثریت قریب به اتفاق کشورها دارای دادرسی و نهاد دادستانی هستند. حبیبی‌تبار، جواد، *گام به گام با نهاد دادرسی*، قم: گام به گام، ۱۳۸۸، ص ۳۴. دادرسی‌ها در کشورهای مختلف دارای کارکردهای خاصی هستند؛ ولی اکثر کشورها کارکرد این نهاد را بیشتر اجرایی تا قضایی دانسته و آن را زیرمجموعه قوه مجریه (غالباً وزارت دادگستری) قرار داده‌اند و یکی از وظایفی که برعهده دادرسی گذارده شده، اجرای آرای مختلف کیفری و نظارت بر آن است که هم دارای جنبه‌های اجرایی و هم جنبه‌های قضایی است. لازم به ذکر است مبنای نظری قابل اعتنایی در زمینه جایگاه مطلوب دادرسی و دادستانی در میان قوا وجود ندارد و این موضوع در مباحث مربوط به تفکیک قوا نیز مغفول مانده است. اسناد بین‌المللی هم شکل خاصی از جایگاه حقوقی-اساسی یا نهادی را در مورد دادستانی توصیه نکرده‌اند و اصولاً هیچ متن الزام‌آوری در مورد دادستانی وجود ندارد. باین‌حال، در نظام حقوق اساسی مدرن، بر مبنای تفکیک قوا، موقعیت این نهاد در میان سه قوه اهمیت بسیاری دارد. جلالی، محمد و سعید برخوردار، «بررسی تطبیقی عوامل مؤثر بر جایگاه حقوقی-اساسی دادستانی در میان قوا»، *فصلنامه پژوهش حقوق عمومی*، دوره ۲۱، شماره ۶۳، ۱۳۹۸، ص ۱۳۱.

که قاضی اجرای احکام موافقت دادستان شهرستان را جلب کند.

۱.۲. ارتباط نهاد مجری حکم با پلیس

مطابق ماده ۴۹۶ قانون آیین دادرسی کیفری، نیروی انتظامی موظف به تمکین از دستورات قاضی اجرای احکام در جهت اجرای حکم است. ضمانت اجرای عدم تمکین به دستورات قاضی اجرای احکام کیفری نیز در ذیل ماده مزبور مشخص شده است. متخلف علاوه بر تعقیب انتظامی و اداری، به مجازات مقرر در ماده ۵۷۶ قانون تعزیرات مصوب ۱۳۷۵ محکوم می‌شود.

در نظام کیفری فرانسه نیز پلیس قضایی موظف به تبعیت از دستورات قاضی اجرای مجازات در موارد الزامی شده است. برای مثال، مطابق ماده ۳-۱۶-۷۱۲ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه، در مواردی پلیس این کشور موظف است براساس دستور قاضی اجرای مجازات‌ها یا جانشین وی، هر شخص تحت نظارت قاضی اجرای مجازات‌ها را، که علیه او دلایل موجهی مبنی بر احتمال عدم رعایت الزاماتی از قبیل ممنوعیت ارتباط با برخی اشخاص مانند بزه‌دیده یا حضور در محل یا برخی مکان‌ها یا مناطق موردنظر وجود دارد، دستگیر کند.

۱.۳. ارتباط نهاد مجری حکم با سازمان زندان‌ها

در حقوق فرانسه سازمان زندان‌ها زیر نظر وزیر دادگستری قرار می‌گیرد. این سازمان از یک سازمان مرکزی برخوردار است. قاضی اجرای مجازات به‌عنوان یک نهاد قضایی در کنار سازمان زندان‌ها انجام‌وظیفه می‌کند.^۱ براین‌اساس، قاضی اجرای احکام کیفری موظف است در چارچوب بررسی وضعیت اجرای مجازات‌ها بازدیدهای منظمی از زندان‌های این کشور داشته باشد و هر ساله گزارشی را در این زمینه به وزارت دادگستری ارائه کند.

بی‌تردید یکی از نهادهایی که در تعامل مستقیم با قاضی اجرای احکام کیفری قرار دارد، سازمان زندان‌هاست. در نظام دادرسی کیفری فرانسه به‌موجب ماده ۷-۷۱۲ قانون آیین دادرسی کیفری، نماینده سازمان زندان‌ها مکلف است تا درخصوص تدابیر مربوط به دوره تأمینی، آزادی مشروط یا تعلیق مجازات اعلام‌نظر کند. بنابراین پیشنهاد آزادی مشروط، مطابق ماده ۳-۷۳۰ قانون مزبور، توسط سازمان اداره زندان و قاضی اجرای مجازات ارائه می‌شود و پرونده بر مبنای پیشنهاد قاضی اجرای مجازات و پس از جلب نظر کمیسیون اجرای مجازات، شکل می‌گیرد. این کمیسیون مطابق با ماده ۱۱۷-۱ قانون مزبور از قاضی اجرای مجازات، دادستان شهرستان و رئیس مؤسسه زندان تشکیل می‌شود. بدین‌ترتیب در چنین مواردی قاضی اجرای احکام کیفری در تعامل با سازمان زندان‌ها قرار دارد.

مطابق تبصره ۲ ماده ۴۸۴ قانون آیین دادرسی کیفری ایران، رئیس قوه قضائیه می‌تواند در زندان‌ها به استقرار معاونت اجرای احکام مبادرت ورزد. همچنین مطابق ماده ۵۱۹ قانون مزبور، رئیس زندان مکلف است هرگونه انتقال یا اعزام زندانی به زندان یا حوزه‌های قضایی دیگر و نیز بازگشت وی را بلافاصله و حسب مورد، به قاضی اجرای احکام کیفری یا مرجع قضایی مربوط به‌طور کتبی و با ذکر ادله و سوابق اطلاع دهد. براین‌اساس، قاضی اجرای احکام کیفری را می‌توان رکن اجرایی سازمان زندان‌ها دانست که از وظیفه نظارت بر زندان‌ها برخوردار است. از این‌رو، نهاد مزبور در حدود قوانین و مقررات مکلف به تبعیت از دستورات قاضی اجرای احکام کیفری است.

^۱. بولک، پیشین، ص ۱۳۲.

۲. استقلال قضایی

ساختار سازمانی دستگاه قضایی از دو الگو تبعیت می‌کند: اول، استقلال کارکردی دستگاه قضایی در تصمیم‌گیری قضایی، اما وابسته به قوه مجریه در امور اداری و مالی و دوم، ایجاد یک دستگاه قضایی مستقل که از صلاحیت‌های لازم درخصوص مسائل مربوط به اداره و بودجه این دستگاه برخوردار باشد. الگوی نخست در اروپا و به‌ویژه در انگلیس و آلمان غالب است و الگوی دوم، در آمریکا و تعداد کمی از کشورهای اروپای غربی و بسیاری از کشورهای آمریکای لاتین قابل ملاحظه است.^۱

مطابق اسناد بین‌المللی اتهامات کیفری باید در دادگاهی مستقل مورد رسیدگی قرار گیرد. در این راستا مطابق ماده ۱۰ اعلامیه جهانی حقوق بشر مصوب ۱۹۴۸: «هر شخص با مساوات کامل حق دارد که دعوایش در دادگاهی مستقل و بی‌طرف، منصفانه و علنی رسیدگی شود و چنین دادگاهی درباره حقوق و الزامات وی، یا هر اتهام جزایی که به او زده شده تصمیم بگیرد.» در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نیز در اصول متعددی اصل استقلال شناسایی شده است. برای نمونه اصول ۵۷ و ۱۵۶ قانون اساسی قابل ذکر است. در این چارچوب، استقلال قضایی را می‌توان قدرت دادرسی تصمیم‌گیری آزادانه درخصوص موضوعات ارجاعی تفسیر کرد.^۲ آزادی نظر و استقلال در رسیدگی از لوازم دادرسی منصفانه است. در حقیقت، دادرسی منصفانه ایجاب می‌کند تا قضات از حیث نهادی و شخصی مستقل از هرگونه نفوذ و کنترل قدرت سیاسی و اجرایی عمل کنند.^۳

۲.۱. مبانی استقلال قضایی

مطابق یکی از آرای صادره از دیوان عالی کشور کانادا، استقلال قضایی را می‌توان به استقلال «ساختاری» و استقلال «شخصی» تقسیم‌بندی کرد. مطابق رأی مذکور، استقلال قوه قضائیه از سایر نهادهای حکومتی از نوع استقلال ساختاری است و استقلال شخصی، مربوط به یک قاضی خاص می‌شود که باید از سایر اعضای قوه قضائیه و دیگران مستقل باشد.^۴

استقلال ساختاری دستگاه قضایی بر مبنای نظریه تفکیک قوا قابل تحلیل است. بی‌تردید مطابق نظریه مذکور لازمه پویایی هر نظام حکومتی، پذیرش اصل تفکیک قواست. امری که باوجود نسبی بودن مفهوم استقلال، آنها را در انجام وظیفه، مستقل محسوب می‌کند. از این رو، قوه قضائیه نیز به‌عنوان یکی از قوای حاکم در کشور باید در مناسبات مالی-بودجه‌ای، اداری و انتصاب قضات مستقل باشد. امری که در چارچوب شکل‌گیری ساختار مناسب قضایی از اهمیت برخوردار می‌شود. افزون بر این، استقلال رأی و تصمیم‌گیری قضایی که اشاره به استقلال شخصی یا انفرادی قضات دارد، در مفهوم کلی استقلال قضایی گنجانده می‌شود. قاضی باید در تصمیم‌گیری‌های قضایی خود مستقل عمل کند و بدون تأثیرپذیری از سایر قوا یا عوامل خارجی، از اختیار آزاد در تصمیم‌گیری بر مبنای مؤلفه‌های حرفه‌ای برخوردار باشد.

^۱ Office of democracy and governance. Guidance for promoting judicial independence and impartiality, Washington DC: US agency for International Development, 2002, P 158.

^۲ Kelly, William. "An Independent Judiciary: the core of the rule of law", *International center for criminal law reform and criminal justice policy*, Available at: <http://www.iccir.law.ubc.ca>

^۳ کاظمی جویباری، مهدی، «قرائت جرم‌شناختی موازین دادرسی عادلانه»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۸۸، ص ۷۲.

^۴ تنگستانی، محمدقاسم، *استقلال و مسئولیت قوه قضائیه*، تهران: میزان، ۱۳۹۷، ص ۴۲.

۲.۲. حدود استقلال قاضی اجرای احکام کیفری

در رویکرد نوین به قاضی اجرای احکام کیفری، اصل استقلال قضایی و الزامات آن، در مرحله اجرای احکام به عنوان یکی از اصول دادرسی منصفانه محسوب می شود. بر این اساس، لازمه عملکرد مطلوب نهاد و قاضی اجرای احکام کیفری این است که مانند سایر مقامات قضایی در طول فرایند دادرسی کیفری، با برخورداری از استقلال، مطابق قواعد قانونی، عمل کند.

با نگاهی به نظام عدالت کیفری فرانسه و به ویژه نظام دادرسی کیفری این کشور به طور مشهودی می توان بیان کرد که قاضی و دادگاه اجرای احکام کیفری در فرانسه در شرایط مقرر قانونی، اقدام به تعیین شیوه های اصلی اجرای مجازات های سالب آزادی یا سایر مجازات های محدودکننده آزادی و نظارت بر شرایط اجرای آن را دارند. از این رو، علاوه بر وجود یک نقش نظارتی برای این نهاد، تبیین ترتیبات مربوط به اجرای مجازات محدودکننده آزادی، متوجه قاضی اجرای کیفر و دادگاه اجرای مجازات شده است. افزون بر این، آرای مربوط به زندان باز، تقسیط و تعلیق مجازات ها، استقرار تحت نظارت الکترونیکی و آزادی مشروط پس از نظر نماینده اداره زندان ها، آن هم در پایان مذاکره توافقی، برگزار شده در اتاق مشاوره که در جریان آن قاضی اجرای احکام کیفری درخواست های دادرسی و ملاحظات محکوم و در صورت اقتضا توضیحات وکیل وی را مورد استماع قرار می دهد، صادر می شوند. همچنین، چنانچه محکوم در زندان باشد، مذاکرات مذکور قابلیت انجام در زندان را دارد. افزودنی است که قاضی اجرای احکام افزون بر موارد اضطراری، پس از کسب نظر کمیسیون اعمال مجازات، می تواند به کاهش محکومیت گروهی از افراد اقدام کند که در بازسازی خود با جامعه تلاش مضاعفی دارند. در نظام کیفری ایران با توجه به مواد ۴۸۴، ۴۸۵ و ۴۸۹ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲، قانون گذار افزون بر اعطای نقش نظارتی به قاضی اجرای احکام در خصوص اجرای آرای قطعی و امور مربوط به زندانیان، در بندهای «پ» و «ث» ماده ۴۸۹ قانون یادشده به ترتیب «اعلام نظر» و «اتخاذ تصمیم» را نسبت به موارد مصرح برعهده قاضی مجری حکم گذارده است. مطابق بند «پ» مذکور، قاضی اجرای احکام موظف به اعلام نظر در خصوص زندانیانی است که واجد شرایط عفو و آزادی مشروط مطابق قوانین و مقررات شناخته می شوند. در این چارچوب، مستند به ماده ۵۸ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، صدور حکم به آزادی مشروط صرفاً در اختیار دادگاه صادرکننده حکم قطعی شناخته شده و قاضی اجرای احکام کیفری در این زمینه اختیاری بر تصمیم گیری ندارد. در واقع، مطابق ماده مزبور، قاضی اجرای احکام صرفاً موظف است که اگر شرایط مقرر برای آزادی مشروط موجود بود، از دادگاه صادرکننده حکم تقاضای آزادی مشروط کند. در مقابل دادگاه نیز در پذیرش یا رد این تقاضا اختیار تام دارد. همچنین مطابق بند «ث» ماده ۴۸۹ قانون آیین دادرسی کیفری، قاضی اجرای احکام مکلف است در خصوص محکومان خاص، مانند سالمندان، مبتلایان به بیماری های روانی و بیماری های جسمی صعب العلاج و سایر افراد محکوم نیازمند به مراقبت ویژه، تصمیماتی را اتخاذ کند. همان طور که مشاهده می شود، قانون گذار در این بند برخلاف بند سابق، که از عبارت «اعلام نظر» استفاده کرده بود، از عبارت «اتخاذ تصمیم» استفاده کرده است. در همین چارچوب، قانون گذار در ماده ۵۲۰ قانون آیین دادرسی کیفری بیان داشته که چنانچه محکوم علیه به بیماری جسمی یا روانی مبتلا باشد و اجرای مجازات موجب تشدید بیماری یا تأخیر در بهبودی وی شود، قاضی اجرای احکام کیفری با کسب نظر پزشکی قانونی تا زمان بهبودی، اجرای مجازات را به تعویق می اندازد. چنانچه در جرائم تعزیری امیدی به بهبودی بیمار نباشد، قاضی اجرای احکام کیفری پس از احراز بیماری محکوم علیه و مانع بودن آن برای اعمال مجازات با ذکر دلیل، پرونده را برای تبدیل به مجازات مناسب دیگر با در نظر گرفتن نوع بیماری و مجازات به مرجع صادرکننده رأی قطعی ارسال می کند.

بدین‌سان، قاضی اجرای احکام کیفری در خصوص تبدیل مجازات از نظر دادگاه صادرکننده رأی قطعی تبعیت می‌کند و فقط در خصوص تعویق اجرای کیفر مستقل است. علاوه بر این، با نگاهی به قوانین، به‌ویژه اختیارات مصرح برای قاضی اجرای احکام کیفری در قانون مجازات اسلامی، نمی‌توان نشانی از استقلال در تصمیم‌گیری برای این مقام دید. برای نمونه، مطابق ماده ۴۶ قانون مجازات اسلامی، قاضی اجرای احکام می‌تواند از دادگاه صادرکننده حکم قطعی با وجود شرایط مقرر در این ماده، تقاضای تعلیق نماید. موارد مشابهی در خصوص تعلیق اجرای مجازات مذکور در ماده ۴۶ و آزادی مشروط مذکور در ماده ۵۸ قانون مجازات اسلامی، وجود دارد. امری که تأثیرپذیری این مقام را در گروهی موافقت دادگاه قرار داده است و رأساً اختیاری بر اصدار قرار تعلیق اجرای مجازات ندارد. از این‌رو، استقلال این مقام همواره مورد تردید است.

۳. قضایی محسوب‌شدن تصمیمات

بی‌تردید یکی از مؤلفه‌های مهم در رویکرد نوین به قاضی اجرای احکام، قضایی محسوب‌شدن تصمیمات این نهاد است. در این راستا، نوع نگاه به جایگاه قاضی اجرای احکام کیفری در پهنه نظام دادرسی، که در واقع گونه‌شناسی تصمیمات آن محسوب می‌شود، از اهمیت برخوردار است. افزون بر این، قابلیت اعتراض یا عدم اعتراض به تصمیمات قاضی اجرای احکام نیز شاخص دیگری است که در این زمینه اثرگذار است.

۳.۱. گونه‌شناسی تصمیمات نهاد اجرا

به‌طور کلی برای شناخت گونه‌های تصمیمات نهاد اجرا، شناخت ساختار دادسرا از اهمیت برخوردار می‌شود. علت این امر این است که به‌طور سنتی اجرای احکام به‌عنوان بخشی از وظایف دادسرا مطرح بوده و طبیعتاً ساختار این نهاد در ماهیت این تصمیمات تأثیرگذار است. در این راستا، سه الگو وجود دارد که بر مبنای آن می‌توان به گونه‌شناسی تصمیمات نهاد دادسرا و به تبع آن نهاد اجرا پرداخت. الگوی اول دادسرا را در ساختار قوه مجریه قرار داده، الگوی دوم دادسرا را ملحق به قوه قضائیه دانسته و الگوی سوم نیز دادسراها را مستقل از هر دو قوه پیش گفته دانسته است. در الگوی قرار گرفتن دادسرا در ساختار قوه مجریه، نظام‌های حقوقی فرانسه، انگلستان، هلند، آلمان و آمریکا قابل ذکرند. در الگوی ملحق بودن دادسرا به قوه قضائیه، می‌توان از ایران و ایتالیا یاد کرد. در الگوی دادسراهای مستقل نیز نظام‌های حقوقی شیلی و آفریقای جنوبی را می‌توان نام برد. در کشورهایی که دادسرا وابسته به قوه مجریه است، مقامات آن از جمله دادستان اصطلاحاً «قاضی» نیستند؛ بلکه طرف‌دار حقوق و منافع هیئت حاکمه محسوب می‌شوند. بنابراین، اجرای احکام نیز بیشتر ماهیت اجرایی دارد. اما در کشورهایی که دادسرا وابسته به قوه قضائیه است، دادستان و مقامات دادسرا «قاضی» محسوب می‌شوند و اجرای احکام کیفری بیشتر جنبه قضایی به خود می‌گیرد.

به‌طور تاریخی، در پهنه نظام دادرسی کیفری فرانسه اجرای احکام در چارچوب وظایف دادسرا تعریف می‌شد.^۱ در این راستا، مطابق ماده ۷۰۷-۱ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه «دادسرا و طرف‌های دعوا، اجرای حکم مجازاتی را که مربوط به هریک از آنها است دنبال می‌کنند». براین اساس، اجرای احکام کیفری در چارچوب مفهوم عمومی، جزو وظایف

^۱ در برخی از کشورها، وظیفه اجرای احکام کیفری برعهده «دادگاه» قرار داده شده است. حال این دادگاه می‌تواند «دادگاه صادرکننده حکم» یا «دادگاه مستقل» باشد. این دیدگاه در پرتو اصل قضایی کردن اجرای احکام، اصل استقلال قضایی و همچنین اصل تفکیک قوا، شکل گرفته است. براین مبنای اجرای مجازات یک امر قضایی بوده و باید توسط قوه قضائیه، دادگاه و قاضی مستقل اجرا شود.

Hodgson, Jacqueline. Hierarchy, Bureaucracy and Ideology in "French Criminal Justice: Some Empirical Observations", *Journal of Law and Society*, Volume 29, Issue 2, 2003, P 3.

دادسرا محسوب می‌شد. برای نمونه اگر در نتیجه یک حکم^۱ کیفری شخص به مجازات حبس محکوم می‌شد، دادسرا باید اجرای آن را تضمین می‌کرد. در واقع، اگر مجازات از نوع زندان بود، دادسرا باید اقدام به زندانی کردن محکوم می‌کرد و اگر مجازات جریمه نقدی بود، دادسرا موظف بود نسبت به دریافت آن اقدام کند.^۲

از اواسط قرن بیستم میلادی، فرانسه نیز مانند برخی کشورهای جهان، در صدد موضوعیت بخشیدن و ارج نهادن به مرحله اجرای احکام کیفری افتاد و با پیش‌بینی نهادهای قاضی اجرای مجازات و دادگاه اجرای مجازات، در صدد ارائه راهکارهای جدید و نظام‌مند برای تحقق اهداف اجرای کیفر برآمد.

در واقع در این دوره آنچه مدنظر قرار گرفت، این بود که اهداف عالی مجازات، یعنی اصلاح و باز اجتماعی کردن محکوم، زمانی قابل تحقق است که تمامی تدابیر و اقدامات در طول دوره اجرای محکومیت به درستی صورت پذیرد. همین امر زمینه‌ساز شکل‌گیری عنوان قاضی اجرای کیفر در قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۹۵۸ فرانسه شد.^۳ این امر در نهایت منجر به شکل‌گیری دادگاه اجرای مجازات در سال ۲۰۰۵ در این کشور شد.^۴ مطابق ماده ۷-۷۱۲ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه، این دادگاه در زمینه اجرای مجازات دارای اختیاراتی است^۵ و مانند تصمیمات قاضی اجرای مجازات، تصمیمات این دادگاه نیز می‌تواند توسط محکوم، دادستان شهرستان و دادستان استان، مورد اعتراض و تجدیدنظرخواهی قرار گیرد.^۶

نتیجه این تحولات استقلال قاضی اجرای مجازات از یک سو، نسبت به دادسرا و از سوی دیگر، هم‌شان شدن آن با دادگاه است؛^۷ امری که منجر به آن شد که تصمیمات این نهاد از حالت اجرایی صرف، به قضاوتی شدن تبدیل شود.

۱. رودسرای، حسن، «قضایی شدن اجرای احکام کیفری»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۹۱، ص ۲.

۲. پرو، روزه، **نهادهای قضایی فرانسه**، ترجمه شهرام ابراهیمی، عباس تدین و غلامحسین کوشکی، تهران: سرسیل، ۱۳۸۴.

۳. Plawski, Op. Cit., P 250.

۴. طبق ماده ۱-۷۱۲ قانون آیین دادرسی کیفری این کشور، نهاد اجرای احکام از دو شعبه قاضی اجرای مجازات و دادگاه اجرای مجازات تشکیل شده است. طبق ماده ۳-۷۱۲: «در حوزه دادگاه تجدیدنظر یک یا چند دادگاه اجرای مجازات که صلاحیت محلی آن با صلاحیت یک یا چند دادگاه شهرستان آن حوزه در ارتباط است و توسط آیین‌نامه تعیین می‌شود، تشکیل می‌گردد. دادگاه اجرای مجازات از یک رئیس و دو مستشار که توسط رئیس شعبه اول از میان قضات اجرای مجازات حوزه دادگاه تجدیدنظر برگزیده می‌شوند، تشکیل می‌شود... مذاکرات حضوری که این مرجع به آن اقدام می‌کند، در مقر دادگاه‌های مختلف شهرستان حوزه دادگاه تجدیدنظر یا در مؤسسات زندانی حوزه برگزار می‌شود».

۵. از جمله تدابیر دوره تأمین، آزادی مشروط یا تعلیق مجازات که در صلاحیت قاضی اجرای مجازات نیست، با رأی موجه این دادگاه، مورد موافقت، اصلاح، تعویق، رد یا باطل می‌گردد. نک: ماده ۷-۷۱۲ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه.

۶. نگاه کنید: ماده ۱۱-۷۱۲ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه. همچنین رسیدگی به اعتراض به برخی قرارهای این نهاد، در صلاحیت رئیس شعبه اجرای مجازات دادگاه تجدیدنظر و رسیدگی به اعتراض به برخی از آرای این نهاد، در صلاحیت شعبه اجرای مجازات دادگاه تجدیدنظر است. در مورد اخیر، جلسه رسیدگی به اعتراض با حضور رئیس دادگاه و دو مستشار و همچنین حضور یک مسئول انجمن بازپروری محکوم و یک مسئول انجمن کمک به بزه‌دیدگان تشکیل می‌شود. نگاه کنید: ماده ۱۲-۷۱۲ قانون آیین دادرسی کیفری فرانسه.

۷. این قاضی در انجام وظایف خود از معاونان و اشخاص متعددی همچون مأموران تعلیق مراقبتی، مددکاران اجتماعی، نمایندگان افتخاری و... یاری می‌جوید. نقش او بسیار گسترده و از جمله وظایف او عبارت از نظارت و دخالت در آنچه به چگونگی رفتار زندانیان مربوط می‌شود «وعده خروج، اعمال آزادی مشروط، نظام نیمه آزادی، استقرار در بیرون از زندان، تعلیق آزمایشی، خدمات عام‌المنفعه و...» است. همچنین وی نوعی سرپرستی بر همه کسانی، که مجازات خود را در محیط باز می‌گذرانند، دارد. برای نمونه شخصی که به تعلیق مجازات محکوم شده و تحت مراقبت قرار دارد یا کسی که از آزادی مشروط بهره‌مند شده است، تحت نظارت قاضی اجرا قرار دارد. پرو، روزه، پیشین، ص ۶۶۰. همچنین، قضات اجرای مجازات برای نظارت مطلوب بر اجرای احکام، با مراکز بازپروری و مراقبت همکاری می‌کنند. این مراکز از مشاورانی تشکیل شده که هم از لحاظ حقوقی و هم از نظر مددکاری اجتماعی، آموزش‌دیده‌اند. نقش مشاور در این است که همواره باید با قاضی اجرای مجازات در تماس باشد و وی را از نحوه اجرای مشکلات اجرایی و اینکه آیا مجازات به‌خوبی اجرا می‌شود یا خیر، مطلع کند. رضوی‌فرد، بهزاد، **جلوه‌هایی از حقوق کیفری فرانسه**، مجموعه مقالات و سخنرانی‌های میشل مسه و برنات اوبر، تهران: علامه طباطبائی، ۱۳۹۵، ص ۶۲.

در مقابل، در ایران اجرای احکام برعهده قاضی و معاونت اجرای احکام کیفری، به‌عنوان زیرمجموعه دادسراست. کلیه قضات دادسرا دارای پایه قضایی‌اند. دادسرا ذیل قوه قضائیه قرار می‌گیرد و طبیعتاً نهادهای زیرمجموعه دادسرا و مقامات آن، ازجمله معاونت اجرای احکام کیفری و قاضی اجرای احکام نیز در مجموعه قوه قضائیه جای دارند. بنابراین اجرای مجازات، امری با ماهیت قضایی شناخته شده که باید توسط قوه قضائیه اجرا شود.

در ایران دادگاه نیز نقش قابل توجهی در اجرای احکام کیفری دارد. در واقع، اگرچه اجرای احکام بر عهده دادسرا و مقامات آن قرار داده شده است، اما قضات دادگاه در این زمینه از اختیاراتی برخوردارند. ازجمله اینکه امکان بهره‌برداری محکومان از نهادهای ارفاقی همچون تعلیق اجرای مجازات یا آزادی مشروط یا اعمال ضمانت اجراهای تخلف از آن، با پیشنهاد محکوم، دادستان و قاضی اجرای احکام، برعهده دادگاه صادرکننده حکم قرار گرفته است. افزون‌بر این، در حوزه قضایی بخش که دادسرا وجود ندارد، اجرای احکام کیفری برعهده دادگاه است. ضمن آنکه رفع ابهام و اجمال از رأی محکومیت، با دادگاه صادرکننده رأی قطعی است. بنابراین، با صدور حکم محکومیت، ارتباط دادگاه با رأی صادره قطع نمی‌شود و قاضی دادگاه همچنان در چگونگی اجرای رأی خود دارای صلاحیت است. امری که در نهایت منجر به کاهش وجه قضایی بودن تصمیمات قاضی اجرای احکام می‌شود و تصمیمات این نهاد را به وجه نظارتی و اجرایی تقلیل می‌دهد.

۳.۲. قابلیت اعتراض به تصمیمات

بی‌تردید یکی از مؤلفه‌های قضایی محسوب شدن تصمیمات، به اعتبار مقام تصمیم‌گیرنده، قابلیت اعتراض به آنها است. در این‌راستا، نظام دادرسی کیفری فرانسه با اتخاذ رویکردی قابل تحسین در چارچوب پذیرش شأن قضایی برای قاضی اجرای احکام کیفری، حق اعتراض به تصمیمات قاضی و دادگاه اجرای احکام مجازات را مورد شناسایی قرار داده است. امری که بی‌شک منجر به تضمین حقوق محکومان خواهد شد.

بدین‌سان، در فرانسه مطابق قوانین و مقررات، تصمیمات اخذ شده توسط قاضی اجرای احکام در موارد قانونی از قابلیت اعتراض برخوردار شده است. در این‌راستا، تصمیمات قاضی اجرای کیفر و دادگاه اجرای مجازات می‌توانند مورد تجدیدنظرخواهی قرار گیرند. تجدیدنظرخواهی با توجه به موارد قانونی، در شعبه اجرای مجازات‌های دادگاه تجدیدنظر مشتمل بر رئیس و دو مستشار صورت می‌پذیرد یا نزد رئیس مطرح می‌شود (ماده ۷۱۲-۱). بدین‌سان، تصمیمات اتخاذی توسط قاضی اجرای کیفر از قابلیت اعتراض برخوردار شده است.

در این‌راستا، ماده ۷۱۲-۱۱ قانون آیین دادرسی کیفری اصلاحی ۲۰۱۴ فرانسه نیز قابل توجه است. مطابق این ماده، تصمیمات قاضی اجرای کیفر و دادگاه اجرای مجازات‌ها می‌توانند با تجدیدنظرخواهی از سوی محکوم، دادستان شهرستان و دادستان استان از تاریخ ابلاغ تا مهلت‌های مقرر در این ماده مورد اعتراض قرار گیرند.

این درحالی است که مطابق قانون ایران، حق اعتراض به تصمیمات قضات اجرای احکام مورد شناسایی قرار نگرفته است. در این‌راستا، با توجه به قوانین مجازات اسلامی و آیین دادرسی کیفری و اختیارات مصرح قانونی برای قاضی اجرای احکام، هیچ نشانی از قابلیت اعتراض به تصمیمات وجود ندارد. برای نمونه عدم اعلام وجود شرایط لازم برای تعلیق مجازات به دادگاه مطابق ماده ۴۶ قانون مجازات اسلامی در هیچ مقرره‌ای قابل اعتراض دانسته نشده است. در سایر موارد اختیار قاضی اجرای احکام هم همین امر جاری است (ماده ۵۸ قانون مجازات اسلامی در خصوص آزادی مشروط، ماده ۷۷ قانون مزبور در خصوص تشدید، تخفیف، تبدیل یا توقف مجازات مورد حکم و نیز ماده ۵۵۳ قانون آیین دادرسی کیفری درمورد پیشنهاد اجرای نظام نیمه‌آزادی و آزادی تحت نظارت سامانه‌های الکترونیکی). براین‌اساس، نه اقدام

براساس مواد پیش گفته و نه عدم اقدام توسط قاضی اجرای احکام کیفری قابل اعتراض شناخته نشده است.

نتیجه گیری

بی تردید در فرایند دادرسی کیفری، اجرای احکام یکی از مهم ترین مراحل است که نقش اساسی در احقاق حقوق دارد. در واقع، نتیجه تلاش هایی که در مراحل دیگر رسیدگی صورت می پذیرد، در مرحله اجرای حکم نهفته است. اهمیت این امر سبب شده تا در عصر حاضر، نگرش به اجرای احکام نسبت به گذشته تغییر یابد؛ امری که این مرحله را تبدیل به مرحله ای فنی، دقیق و برخوردار از سازوکارهای پیچیده کرده است.

در این چارچوب و برای افزایش کارآمدی این مرحله، در گام نخست ایده جداسازی مرحله اجرای احکام از مرحله دادرسی مطرح شد. به تدریج با توجه به اهمیتی که فردی سازی مجازات پیدا کرد و نقش قابل توجه مرحله اجرای کیفری در این موضوع، قضایی شدن این مرحله در دستور کار قرار گرفت. براین اساس، مؤلفه های این رویکرد نوین به جایگاه قاضی اجرای احکام در سه موضوع مهم از قابلیت تحلیل برخوردار شد. این موارد عبارتند از: استقلال ساختاری، استقلال قضایی و قضوتی محسوب شدن تصمیمات؛ امری که با نگاه به رویکرد نظام دادرسی کیفری فرانسه به وضوح قابل مشاهده است. با این حال، با وجود تلاش های قابل توجهی که در قوانین مجازات اسلامی و آیین دادرسی کیفری ایران صورت گرفته، اما همچنان تا شمول کامل رویکرد جدید بر نهاد قاضی اجرای احکام، فاصله بسیار است. در این راستا، به منظور رسیدن به وضعیت مطلوب توجه به نکاتی ضروری به نظر می رسد:

نخست؛ در خصوص قاضی اجرای احکام و حوزه فعالیت او، قوانین از انسجام برخوردار نیست و به طور پراکنده ای در قانون آیین دادرسی کیفری و قانون مجازات وجود دارد. از این رو، برای هر اقدام مؤثری در این زمینه به نظر می رسد باید اقدام به رفع این پراکندگی تقنینی به نحو شایسته کرد. روشن است که محتوای قانون مجازات ماهوی بوده و قانون آیین دادرسی از محتوای شکلی برخوردار است؛ امری که باید در تدوین قوانین و مقررات و وضع آنها مورد توجه قرار گیرد. در این راستا، به منظور هرچه بهتر اجرا شدن احکام کیفری همانند مقررات مربوط به اجرای احکام مدنی، تدوین قانون جامع اجرای احکام کیفری می تواند بسیار راهگشا باشد.

دوم؛ با توجه به نقش مهم قاضی اجرای احکام و با عنایت به این که در نظام های کیفری دنیا انتخاب و گزینش این قاضی در شرایط سخت گیرانه تر صورت می گیرد و در نظام قضایی فرانسه این قاضی از بین قضات محاکم برای سه سال از سوی وزارت دادگستری منصوب می شود و دارای اختیارات وسیع بوده و مقام حکم دارد، در قانون آیین دادرسی کیفری جدید ایران، قانون گذار به رسم و سنت گذشته که قضات تازه منصوب شده را به امر اجرای احکام می گمارد، در تبصره ماده ۴۸۵ بدون قید شرایط سخت گیرانه، فقط به شرط داشتن سه سال سابقه خدمت قضایی اکتفا نکرده است. براین اساس، محتمل است به دلیل کمبود کادر قضایی و تراکم بیش از حد پرونده های اجرایی و عدم تجربه کافی، هدف اعمال نهادهای ارفاقی که همان بازپذیری اجتماعی است مغفول بماند. با توجه به فعالیت های عملی نگارندگان و در گفت وگوهای صورت گرفته با مقامات قضایی، یکی از مهم ترین دغدغه های موجود این است که به دلیل تراکم بیش از حد پرونده ها، موضوع قضایی شدن مرحله اجرای احکام، به نحوی که در کشورهای پیشرو انجام می گیرد، بدون رفع شدن موانع امکان پذیر نیست. این امر از یک سو، مستلزم استقلال قضایی و قضایی محسوب شدن تصمیمات قاضی اجرای احکام کیفری و از سوی دیگر، حضور مقامات قضایی با تجربه مناسب و به تعداد کافی است تا از بار اجرایی-اداری شدن این مرحله کاسته و شرایط قضایی شدن آن مهیا شود.

سوم؛ در نظام اجرای احکام کیفری ایران، اختیارات اعطایی به قاضی اجرای احکام، در بسیاری از موارد ناکافی است و این قاضی صرفاً پیشنهاددهنده محسوب می‌شود. تبصره ۲ ماده ۱۵۰ و ماده ۵۲۹ قانون آیین دادرسی کیفری دلالت بر این دارد که اجرای رأی زیر نظر «دادگاه نخستین» صورت می‌پذیرد. امری که از یک‌سو، به دلیل وجود وظایف مهم‌تر برای دادگاه، یعنی رسیدگی و صدور حکم عادلانه، و از سوی دیگر، حساسیت‌های اجرای احکام، چندان مطلوب به نظر نمی‌رسد. از این رو، ضروری است تا مقنن در اصلاحات بعدی قوانین مربوط، قضایی شدن کامل مرحله اجرای حکم را در دستور کار خود قرار دهد.

منابع

کتاب

۱. آخوندی، محمود، *آیین دادرسی کیفری*، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، چاپ هشتم، ۱۳۹۵.
۲. آشوری، محمد، *آیین دادرسی کیفری*، جلد ۱، تهران: سمت، ۱۳۹۷.
۳. بولک، برنار، *کیفرشناسی*، ترجمه علی حسین نجفی ابرنآبادی، تهران: مجد، چاپ هفتم، ۱۳۸۶.
۴. بهرامی، بهرام، *آیین دادرسی مدنی*، تهران: نگاه بینه، چاپ ششم، ۱۳۸۲.
۵. پرو، روزه، *نهادهای قضایی فرانسه*، ترجمه شهرام ابراهیمی، عباس تدین و غلامحسین کوشکی، تهران: سرسبیل، ۱۳۸۴.
۶. تنگستانی، محمدقاسم، *استقلال و مسئولیت قوه قضائیه*، تهران: میزان، ۱۳۹۷.
۷. جعفری لنگرودی، محمد جعفر، *مبسوط در ترمینولوژی حقوق*، تهران: گنج دانش، چاپ ششم، ۱۳۹۱.
۸. حبیبی تبار، جواد، *گام به گام با نهاد دادرسی*، قم: گام به گام، ۱۳۸۸.
۹. خالقی، علی، *آیین دادرسی کیفری*، جلد ۱، تهران: شهر دانش، چاپ چهل و پنجم، ۱۴۰۱.
۱۰. رضوی فرد، بهزاد، *جلوه‌هایی از حقوق کیفری فرانسه*، مجموعه مقالات و سخنرانی‌های می‌شل مسه و برنات اوبر، تهران: علامه طباطبائی، ۱۳۹۵.
۱۱. گلدوست جویباری، رجب، *آیین دادرسی کیفری*، تهران: جنگل، چاپ شانزدهم، ۱۴۰۱.
۱۲. مدنی کرمانی، عارفه، *اجرای احکام مدنی*، تهران: مجد، چاپ اول، ۱۳۸۵.
۱۳. مصدق، محمد، *آیین دادرسی کیفری*، تهران: جنگل، چاپ پنجم، ۱۳۹۴.

مقاله

۱۴. جلالی، محمد و سعید برخورداری، «بررسی تطبیقی عوامل مؤثر بر جایگاه حقوقی-اساسی دادستانی در میان قوا»، فصلنامه پژوهش حقوق عمومی، دوره ۲۱، شماره ۶۳، ۱۳۹۸، صص ۱۳۱-۱۶۲.

پایان نامه

۱۵. رفاهی، سیدعلی اصغر، «وظایف و اختیارات قاضی اجرای احکام در حقوق فرانسه و مقایسه آن با حقوق ایران»، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، مجتمع آموزشی عالی قم، ۱۳۸۲.
۱۶. رودسرابی، حسن، «قضایی شدن اجرای احکام کیفری»، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۹۱.
۱۷. کاظمی جویباری، مهدی، «قرائت جرم‌شناختی موازین دادرسی عادلانه»، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۸۸.

References

Books

1. Akhoundi, Mahmoud, *Criminal Procedure Code*, Eighth Edition, Tehran: Ministry of Culture and Islamic Guidance, 2016. (in Persian)
2. Ashouri, Mohammad, *Criminal Procedure Code*, Volume 1, Tehran: Samt, 2018. (in Persian)
3. Bahrami, Bahram, *Civil Procedure Code*, Tehran: Bayyeneh Look, Sixth Edition, 2003. (in Persian)
4. Bolek, Bernard, *Criminal Law*, Translated by: Ali Hossein Najafi Abrand-Abadi, Tehran: Majd, Seventh Edition, 2007. (in Persian)
5. Goldoust Jooybari, Rajab, *Criminal Procedure Code*, Tehran: Jungle, 16th Edition, 2022. (in Persian)
6. Habibi Tabar, Javad, *Step by Step with the Judiciary*, Qom: Step by Step, 2009. (in Persian)
7. Ja'fari Langroudi, Mohammad Ja'far, *Detailed Legal Terminology*, Tehran: Ganj-e-Danesh, Sixth Edition, 2012. (in Persian)
8. Khaleghi, Ali, *Criminal Procedure Code*, Volume 1, Tehran: Shahr-e-Danesh, 45th Edition, 2022. (in Persian)
9. Madani Kermani, Arefeh, *Execution of Civil Laws*, Tehran: Majd, First Edition, 2006. (in Persian)
10. Mosaddegh, Mohammad, *Criminal Procedure Code*, Tehran: Jungle, Fifth Edition, 2015. (in Persian)
11. Perrou, Rog  , *French Judicial Institutions*, Translated by: Shahram Ebrahimi, Abbas Tadayyon and Gholam-Hossein Koushki, Tehran: Sarsabil, 2005. (in Persian)
12. Plawski, S. *Prison Law*. Lille: University Press of the North, 1997. (in French)
13. Razavi Fard, Behzad, *Manifestations of French Criminal Law*, Collection of Articles and Lectures by Michel Mass   and Bernadette Auber, Tehran: Allameh Tabatabaei, 2016. (in Persian)
14. Tangestani, Mohammad Ghasem, *Independence and Responsibility of the Judiciary*, Tehran: Mizan, 2018. (in Persian)

Articles

15. Hodgson, Jacqueline. Hierarchy, Bureaucracy and Ideology in "French Criminal Justice: Some Empirical Observations", *Journal of Law and Society*, Volume 29, Issue 2, 2003, PP 227-257.
16. Jalali, Mohammad and Sa'eed Barkhordari, "Comparative study of Factors Affecting the Fundamental Legal Status of the Prosecution Among the Branches of Government", *Quarterly Journal of Public Law Research*, Volume 21, Issue 63, 2019, PP 131-162. (in Persian)
17. Kelly, William. "An Independent Judiciary: the Core of the Rule of Law", *International Center for Criminal Law Reform and Criminal Justice Policy*, Available at: <http://www.iccir.law.ubc.ca>
18. Office of democracy and governance. Guidance for Promoting Judicial Independence and Impartiality, Washington DC: US Agency for International Development, 2002.

Theses

19. Kazemi Jouybari, Mehdi, "Criminological Reading of Fair Trial Standards," Master's Thesis, *Shahid Beheshti University*, 2009. (in Persian)
20. Refahi, Sayyed Ali Asghar, "Duties and Powers of the Judge in Enforcement of Sentences in French Law and Its Comparison with Iranian Law," Master's Thesis, *University of Tehran, Qom Higher Educational Complex*, 2003. (in Persian)
21. Roudsarabi, Hassan, "Judicialization of Criminal Sentence Enforcement," Master's Thesis, *Shahid Beheshti University*, 2012. (in Persian)

*This page is intentionally
left blank.*